

I. RUD, I. KOPUTINA
Mykolaiv

MARKET DEVELOPMENT PROSPECTS INSURANCE OF UKRAINE

The article is devoted to systematize issues that hamper the development of the domestic insurance market. Considered the number of insurance companies, the results of the insurance market, internal and external risks, which are being insurance market. The characteristic of the main indicators of the insurance market and conducted their analysis. The influence of internal and external risks to the development of the insurance market. A perspective of the insurance market of Ukraine.

Key words: insurance, insurance market, insurance companies, risks.

І. Ю. РУДЬ, І. В. КОПЫТИНА
г. Николаев

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СТРАХОВОГО РЫНКА УКРАИНЫ

Статья посвящена систематизации проблемных вопросов, тормозящих развитие отечественного страхового рынка. Рассмотрены количество страховых компаний, результаты деятельности страхового рынка, внешние и внутренние риски, под которыми находится страховой рынок. Данная характеристика основным показателям деятельности страхового рынка и проведения их анализ. Освещены влияние внешних и внутренних рисков на развитие страхового рынка. Предложено перспективы развития страхового рынка Украины.

Ключевые слова: страхование, страховой рынок, страховые компании, риски.

Стаття надійшла до редколегії 15.04.2015

УДК 339.172:330

О. В. СИДОРЕНКО

м. Київ

Sydorenko_Oxana@ukr.net

ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТЬ «БІРЖА» І «БІРЖОВИЙ РИНОК» У КОНТЕКСТІ ТЕОРІЇ ОРГАНІЗАЦІЙ

Стаття присвячена дослідженню понять «біржа» і «біржовий ринок» у рамках теорії організації. Робота спрямована на вирішення вивчення категорійного апарату економічної системи як біржовий ринок. Розкрито його теоретичну належність до організаційних інститутів. Встановлено, що біржовий ринок ототожнюється з категорією біржа, яка є унікальною, гібридною економічною системою, що поєднує риси ринку і організації. Обґрунтовано правомірність вважати біржовий ринок і біржі організаціями з усіма притаманними їм функціями, зокрема управління.

Ключові слова: поняття, біржа, біржовий ринок, організація, підприємство, система.

Ефективне функціонування будь-якої економічної системи, зокрема й біржових відносин, передбачає впровадження механізмів їх розвитку. Серед таких наука розглядає процеси управління, тому пошук шляхів розкриття кібернетичного потенціалу цих систем є важливим завданням в науці.

У цьому контексті біржова діяльність стає об'єктом інтересу як бізнесу, так і наукових досліджень. Проте в Україні біржовий ринок залишається поза системною увагою наукової спільноти. Ускладнюють ситуацію, визнані вітчизняною наукою, методологічні «провали» і «відсутність адекватної парадиг-

ми, здатної надати достатній науковий інструментарій для теоретичної інтерпретації і практичного запровадження необхідних реформацийних заходів» [18]. Зокрема, аналіз досліджень біржових відносин свідчить про те, що теоретична база недосконала, а біржова діяльність розглядається переважно як прикладна сфера, а біржі – як виключно ринкові інститути. Зокрема, науковці асоціюють біржі зазвичай із ринком чи обміном, і презентують їх в категоріях «біржовий ринок», «ринок біржової торгівлі», «біржова ринкова торгівля».

Проте, сучасні біржі вже не є, як в історичну давнину, просто «будівлями для

зустрічей покупців і продавців» або «місцем обміну товарів». Наразі це потужні бізнес-структури, що об'єднують і товарні ринки, і тисячі дотичних до них біржових організацій різних країн світу на одному біржовому торговому майданчику з широким колом функцій юридичного, економічного, соціального й інших спрямувань. Фактично це мультисистеми-мегапідприємства, системи підприємств певних організаційно-правових форм, такі собі «біржі у біржах». Очевидно, що така багатофункціональність спонукає аналізувати біржі ширше, а ніж лише як «місце укладення ринкових угод».

Постулати теорії ринків уможливорює ототожнення понять «біржа» і «біржовий ринок». Тому, виходячи із цього, але враховуючи парадигми інших теорій, зокрема організацій, розглядатимемо біржовий ринок як інститут з втіленням класичних характеристик підприємницьких організацій. Іншими словами, вважаючи, що біржа є системою, яка виконує функції ринку і є його втіленням, допускаємо, що, відповідно, біржовий ринок є системою, яка виконує функції організацій з притаманними їй ознаками правосуб'єктності підприємств і т.д. Подібний напрямок дослідження «біржового ринку» дозволить розглядати його як систему, придатну для управління, а отже до стимулювання розвитку. Важливим акцентом дослідження слугуватиме ствердження подвійної природи бірж (як організаційних та ринкових інститутів) та ототожнення їх з категорією «біржовий ринок».

Теоретико-методологічні основи біржової торгівлі розглядаються в працях багатьох відомих дослідників, зокрема Ф. Віннера, Е. Долан і Д. Ліндсей, А. Маршалла та ін. В Україні дослідженнями біржових відносин займалися на етапі їх впровадження Б. Беренштейн, В. Горьовий, П. Гайдуцький, Б. Дмитрука, Р. Дудяк, О. Лактіонов, Г. Машлій, Л. Примостка, П. Саблук, М. Солодкий, О. Сохачька, Г. Шевченко, О. Шпичак і ін. Сучасним проблемам удосконалення біржових відносин в Україні присвячені праці таких дослідників як Ю. Воскобійник, В. Гниляк, Ю. Розгон, Ю. Рубан, О. Рябченко, О. Третяк та ін.

Сучасна наука поступово стирає чіткі кордони між більшістю економічних категорій,

що дозволяє універсалізувати механізми функціонування різних економічних суб'єктів, незалежно від їх «ринковості» чи «не ринковості». З огляду на це, біржі і біржовий ринок розглядаються через приналежність до різних теорій з метою досягнення повного розуміння їх специфіки, місця в сучасній економіці, конкретизації властивостей, функцій, принципів функціонування управління. Синтез наявних теоретичних знань і практичного досвіду, розробок вітчизняних й світових учених з теорій розвитку, управління, організацій та ринку, систем, різноманітних шкіл, дозволяє з відомих концепцій синтезувати оригінальний підхід до вивчення біржових відносин. Подібний компаративізм враховує досягнення відомих парадигм, а детальний їх аналіз забезпечить типологію досліджуваних об'єктів [18]. Відбираючи подібні з них, здійснюючи їх порівняння, можна запропонувати власне бачення біржового ринку та бірж.

З одного боку, біржі завжди досліджувалися як ринкові суб'єкти господарювання, що створюються зі спеціальною метою організації і полегшення товарообігу: створенні умов для біржової торгівлі, наданні послуг в укладанні угод, визначенні цін, попиту і пропозицій на товари тощо. З іншого боку, біржі визначають як такі юридичні особи, підприємства, які можуть мати лише спеціальну правосуб'єктність відповідно до цілей, зазначених безпосередньо в законодавстві, можуть виступати у майнових відносинах як звичайні суб'єкти права: при укладанні так званих супутніх угод, які забезпечують життєдіяльність самої біржі. Зокрема, правники Г. Шершеневич, О. Вінник, В. Щербина зі словом «біржа» пов'язують три різні аспекти: – *сукупність людей*, які збираються постійно в певному місці і здійснюють торгівлю; – саме місце зборів; – сукупність угод, укладених у цьому місці [19, 469; 3, 406; 20, 396].

У цілому виділяються два основні підходи до визначення бірж: а) це певним чином організований ринок (сегмент ринку); б) підприємство з юридичною правосуб'єктністю особливого типу та призначення. Фактично, мова йде про дуальну природу категорії «біржа»: одночасно як ринку, і як підприємства. Такої ж думки дотримувався відомий сві-

товий вчений-економіст А. Маршалл, вважаючи біржовий ринок біржею, де торгівля проводиться за допомогою системи подвійного аукціону у спеціальних торгівельних залах і ці ринки рухаються у бік більшої ліквідності з невеликою різницею у цінах покупця і продавця [21, 336]. Іншими словами, «біржа» і «біржовий ринок» ототожені: говоримо про біржі, розуміємо біржовий ринок, і, навпаки, досліджуючи біржовий ринок, вивчаємо біржі. Дотримуючись цього твердження, в роботі використовуються обидва терміни рівнозначно.

У процесі еволюції біржі набували певної специфіки. Джерелом їх виникнення слугувало укрупнення виробництв, яке потребувало шляхів реалізації крупних партій товарів на регулярній основі і цін на основі попиту й пропозиції. Спочатку біржі виникали як невеликі зібрання для купівлі-продажу реального товару, здебільшого сільськогосподарської продукції. Німецький учений Ф. Віннер, систематизувавши відомі міжнародні наукові дослідження цього періоду, у своїй праці «Біржа», робить висновок, що біржі вважалися «періодичним зібранням купців (покупців і продавців), торгових посередників і інших осіб, які прямо чи опосередковано задіяні в торгівлі, що відбувається в певному місці з метою укладання торгових угод на основі універсально визначених даних або стандартизованих, визначених родовими ознаками товарів оптової торгівлі в значному обсязі так, що угоди укладаються з дотриманням установлених ділових звичаїв (узансів)» [2, 47].

Фактично, на початку розвитку біржових відносин, біржі асоціювалися тільки з місцем проведення торгів, майданчиком, де торгують. Але, як свідчить дійсність, не всі місця торгівлі можуть бути біржами. На сьогодні біржа має бути «юридично оформленим оптовим ринком, у вигляді організації торговців» [4, 7]. Подібні позиції відстоювали Е. Долан і Д. Ліндсей, які визначали «біржовий ринок як будь-яку організацію, яка використовується людьми для торгівлі один з одним» [7, 90]. Тобто, біржовий ринок розглядається як організація, як правовий інститут, фактично як підприємницька структура.

У цьому є наукова логіка. Як стверджує відомий вчений-управлінець П. Друкер у су-

часному суспільстві існують ринкові інститути й інституції різних видів, розмірів, призначення і структури [8]. З точки зору права, «інститут» означає комплекс норм, які регулюють однорідні економічні відносини, установи і органи влади, які забезпечують застосування цих норм. Конкретизує ці категорії С. Наумов, відносячи до «інститутів» закони, організації, установи, а до «інституцій» звичаї, традиції, норми поведінки, узвичаєні в суспільстві [13]. Виходячи із цього, біржовий ринок можна вважати організацією з комплексом суспільно-правових норм, які регулюють її діяльність. Укріплює ці твердження й відомий дослідник біржових ринків О. Дегтярьова, вважаючи, що «сучасна діяльність бірж представляє собою ринок, який функціонує за встановленими правилами, регламентованими у нормативних актах [6, 13].

Загалом багатогранність згаданих категорій формує і різноманітні підходи до бачення біржових відносин як відносин конкретного інституту чи організації. Виходячи тільки з різних тлумачень поняття «організація», біржовий ринок (чи біржа) може трактуватися як структура, процес, дія, властивість, суб'єкт, процедура, оскільки організація розглядається «як комплекс взаємопов'язаних елементів, що самостійно організуються на всіх етапах життєвого циклу» [12, 8], як «системне утворення» [15, 36–53].

З точки зору теорії управління, що є важливим для реалізації процесів розвитку, організація виступає як системний інтегратор – цілісний економічний суб'єкт, що об'єднує в часі і просторі різноманітні соціально-економічні процеси і отримує ефект через використання мультиплікативних ефектів [1, 20]; характеризується універсальністю, що проявляється в подібності системи суб'єктно-об'єктних та об'єктно-суб'єктних взаємин у загальній структурі відносин, зокрема управлінських. З цієї позиції біржові відносини як відносини організації повинні бути «передбачувані, впорядковані, доцільні і стійкі» [16], а біржовий ринок (і біржа, як його фактичне втілення), при цьому виступає «багатовимірною і мультипросторовою системою» [10], і як господарюючий суб'єкт – «основним структуроутворюючим елементом економіки і соціа-

льним утворенням», всередині якого поєднуються «трудові, матеріальні та фінансові ресурси і одночасно є найважливішим місцем, де першочергово виникають точки дотику індивідуума і соціуму» [1, 7].

Найбільш вживане і універсальне поняття «організації» подано у словниках, зокрема у філософському енциклопедичному:

- як внутрішня *упорядкованість*, узгодженість взаємодії більш або менш диференційованих та автономних частин цілого, обумовлена його будовою;
- як *сукупність процесів* або дій, що ведуть до утворення та удосконалення взаємозв'язків між частинами цілого;
- як *об'єднання людей*, що успішно реалізують деяку програму або ціль та діючих на основі певних процедур та правил» [17].

Виходячи із усіх трактувань, переконливо виглядає факт можливості застосування до досліджуваних категорій «біржа» та «біржовий ринок» усіх постулатів теорії організацій. Отже, біржовому ринку властиві усі риси організацій. Іншими словами, набуваючи певної організаційно-правової форми, цей інститут стає господарюючим суб'єктом. Власне це твердження закріплено і у вітчизняному законодавстві, де «біржа – це організація, яка об'єднує юридичні та фізичні особи, які здійснюють виробничу і комерційну діяль-

ність, має на меті надання послуг в укладанні біржових угод, виявленні товарних цін, попиту і пропозиції на товари, вивчення, упорядкування і полегшення товарообігу і пов'язаних з ним торгівельних операцій» [14]. А згідно із сучасним науково-практичним баченням і відповідно до чинного законодавства основними формами господарюючої організації є підприємства, які можуть займатися будь-яким видом діяльності, об'єднуючи різноманітні ресурси для досягнення економічних та соціальних результатів. Зокрема вважається, що підприємство – є самостійним суб'єктом господарювання, створеним для систематичного здійснення різних видів діяльності, зокрема торгівельної, в порядку передбаченому Господарським кодексом України (гл.7, ст. 62) та іншими законами [5]. Фактично підприємство слугує узагальнюючою категорією будь-якої діяльності будь-якої організації, визначає суб'єкти господарювання всіх організаційно-правових форм власності, має певну сукупність економічних, організаційних і юридичних ознак [1]. Вважаємо, що біржа (розуміємо біржовий ринок) є підприємницькою діяльністю, яка може виконувати усі функції підприємств (табл. 1).

Таблиця 1

Функції підприємницьких організацій та їх адаптація у біржовій сфері

Назва функції	Класичний зміст функції	Спосіб адаптації функції на біржовому ринку
1	2	3
Виробнича	Виробництво товарів, послуг, робіт для задоволення потреб економіки	Надання біржових послуг з укладення біржових угод
Маркетингова	Маркетинг та реалізація продукції	Укладення біржових поставних угод
Попито-формуєча	Попит на трудові, матеріальні, фінансові, інші ресурси, технології і способи організації виробництва	Стимулювання обігу фінансових та товарних ресурсів через торгівлю деривативами
Фінансово-інвестиційна	Генерація та перерозподіл фінансових потоків, у т. ч. кредитуванням, інвестуванням, страхуванням	Є базовою (виконується через торгівлю цінними паперами та різними фінансовими інструментами)
Бюджетна	Наповнення місцевого, регіонального та національного бюджетів	Через фіскально-податкову сферу, впровадженням програм приватного інвестування державних програм тощо
Соціальна	Забезпечення роботою	Через дію фіскальної системи та запровадження приватного ритейлу
Пізнавальна	Вивчення особливостей ринків товарів, ресурсів, технологій, технічних та інформаційних систем і т.д.	Акумуляція знань про стан ринків, впровадження інформ.-технол. в торговій сфері тощо
Інноваційна	Генерація, розповсюдження та використання інновацій	Впровадження інновацій фінансового інжинірингу та систем електронної торгівлі

Продовження табл. 1

1	2	3
Інституційна	Генерація, фільтрація, інкубація та імплантація соціально-економічних інститутів	Поширенням процесів консолідації, універсалізації та глобальної інтеграції біржових інститутів
Інформаційно-сигнальна	Розповсюдження інформації	Розповсюдження інформації про ціни, особливості їх формування, котирування
Консолідуюча	Забезпечення єдності економіки шляхом проведення міжсуб'єктних та міжгалузевих трансакцій, організації та підтримки товарно-фінансових потоків, пов'язаних економічних агентів у різних секторах ринків і на різних територіях	Відповідає класичному розумінню, а також забезпечує поєднання в просторі і часі фінансових та товарних інтересів різних суб'єктів господарювання з різними місцезнаходженням та економічним статусом
Стабілізаційна, антикризова (страхова)	Забезпечення антикризового поступового соціально-економічного стабільного розвитку	За допомогою хеджування забезпечується процес управління ризиками суб'єктів господарювання
Просвітницька	Здобуття знань, навичок, досвіду роботи	Реалізація учб. програм підвищення рівня фінансової грамотності
Виховна	Створення, закріплення та розвиток етики та культури взаємовідносин	Впровадження правил етики та торгових кодексів біржових торговців та інших учасників біржових операцій
Наукова	Формування наукової бази для наступних науково-практичних досліджень та розробок	Фінансування наукових програм, проектів та інших досліджень з розвитку біржової торгівлі

*Перероблено та доповнено на основі [9, 31; 10].

Очевидним є те, що біржі максимально ввібрали у себе властивості організацій і «підприємств, як їх форм» [10]. Категорії «біржовий ринок», «біржа» й продемонстрували унікальність, оскільки виступають досконалим об'єктом досліджень в межах більшості наукових теорій, зокрема з точки зору теорії ринків – це ринок, теорії організацій – організація, підприємство.

Отже, біржовий ринок є багатовимірною і мультипросторовою системою відносин, цілісним економічним суб'єктом, що об'єднує в часі і просторі різноманітні соціально-економічні процеси, отримує розвиток через використання мультиплікативних ефектів, і при цьому може функціонувати як господарюючий суб'єкт (організація, підприємство), наприклад, як біржа.

Ґрунтуючись на синергізмі наукових парадигм, які, поширюючи свої вчення на біржову сферу, забезпечують всебічне розкриття її особливостей, вдалося встановити, що біржовий ринок функціонує не тільки як ринкове середовище з набором відповідних інструментів, але й як підприємницька організація, що дозволяє ідентифікувати біржові відносини як господарський механізм, виді-

ляти конкретні зв'язки між господарськими суб'єктами, аналізувати їх з врахуванням законодавчої приналежності до певних форм власності на економічні ресурси і результати господарської діяльності тощо. Відтак, стає можливим запропонувати «специфічний механізм функціонування кібернетичної системи» і розглядати біржові відносини через призму теорії управління й [4, с.7].

Список використаних джерел

1. Бай С. І. Розвиток організації : політика, потенціал, ефективність: монографія / С. Бай. — К. : КНТЕУ, 2009. — 280 с.
2. Виннер Ф. А. Биржа / Ф. А. Винер ; пер. с нем. и под. ред. Р. С. Куракина. — М. : Волтерс Клувер, 2010. — 544 с.
3. Вінник О. Господарське право : курс лекцій / О. М. Вінник. — К. : Атіка, 2004. — 406 с.
4. Гальчинський А. Економічна теорія. Підручник / А. Гальчинський, П. Єщенко. — К. : Вища школа, 2003. — 507 с.
5. Господарський кодекс України [Електронний ресурс] / Відомості ВРУ. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>.
6. Дегтярева О. И. Биржевое дело: уч. для вузов / О. И. Дегтярева. — М. : ЮНИТИ — Дана, 2001. — 680 с.
7. Долан Э. Рынок: микроэкономическая модель / Э. Долан, Д. Линдсей ; пер. с англ. В. Лукашевича и др. ; под общ. ред. Б. Лисовика и В. Лукашевича. — СПб., 1992. — 496 с.
8. Друкер П. Энциклопедия менеджмента [Электронный ресурс] / П. Друкер ; пер. с англ. —

- М. : Издательский дом «Вильямс», 2004. — 432 с. — Режим доступа: <http://i.booksgid.com/web/online/28128>.
9. Клейнер Г. Б. Стратегия предприятия / Г. Б. Клейнер. — М. : Издательство Дело, 2008. — 568 с.
  10. Клейнер Г. Б. Системная парадигма и теория предприятия [Электронный ресурс] / Г. Клейнер // Вопросы экономики. — 2002. — №10. — Режим доступа: <http://kleiner.ru/arpab/sisteparad.html>.
  11. Маршалл А. Принципы политической экономии / А. Маршалл. — Т.1 — М. : Прогресс, 1983. — 415 с.
  12. Мильнер Б. Теория организации: уч. / Б. Мильнер. — 2-е изд., перераб. доп. — М. : ИНФРА-М, 2000. — 480 с.
  13. Наумов С. В. Институциональная организация экономики и методологические подходы к ее исследованию // Экономический вестник Рос гос.ун-та. — 2003. — Т 1. — № 2. — С. 70—75.
  14. Про товарну біржу : Закон України від 10 грудня 1991 р. №1956XII // ВВР України. — 1992. — № 10. — Ст. 139.
  15. Робінс С. П. Основы менеджменту / С. П. Робінс, Д. А. де Ченцо ; пер. з англ. А. Олійник. — К. : Вид-тво Соломії Павличко «Основи», 2002. — 671 с.
  16. Системный поход к организации управления / Б. З. Мильнер, Л. И. Евенко, В. С. Рапопорт. — М. : Экономика, 1983. — 244 с.
  17. Філософський енциклопедичний словник / НАН України ; Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди ; редк. : В. І. Шинкарук (голова). — К. : Абрис, 2002. — 742 с.
  18. Хомяков В. І. До питання методології економічного дослідження: компаративний аналіз як альтернатива мейнстріму [Електронний ресурс] / В. І. Хомяков, С. Л. Благодетелева-Вовк // Бібліотека «Exsolver». — Режим доступа: <http://exsolver.narod.ru/Artical/Ecotheory/mainstream.html>.
  19. Шершеневич Г. Ф. Курс торговельного права : в 4 т. / Г. Ф. Шершеневич. — М. : Статут, 2003 — Т. II : Товар. Торгівельні угоди. — 544 с.
  20. Щербина В. С. Господарське право : підручник / В. С. Щербина. — К. : Юрінком Інтер, 2006. — 656 с.
  21. Marshall A. Principles of Economics: An Introductory Volum. Eighth edition. [Електронний ресурс] / Alfred Marshal. — MacMillan Co, New York, 1949. — 871 p. — Режим доступа: <http://econ.washington.edu/files/2013/05/Barzel-LOP.pdf>.

О. SYDORENKO

Kyiv

DESCRIPTION CONCEPTS «EXCHANGE» AND «EXCHANGES MARKET» IN CONTEXT OF ORGANIZATIONS THEORY

The article deals categories «exchange» and «exchange market» through organizations theory. The work aimed at solving the important task of research the conceptual and categorical apparatus of such difficult economic system as exchange. In this context was exposed his theoretical belonging to the organizational institutes. According to the results of the analysis of categorical able to conclude that we can legality the concepts of «exchange» and «exchanges market», and that the exchange is a unique and hybrid economic system that combines features of the market and organizations. Directly in the cut of the theory of organization it was proved legality of identification concepts of «exchange» and «exchanges market» as organizations with all their functions.

Key words: concept, exchange, exchanges markets, organization, enterprise, system.

О. В. СИДОРЕНКО

г. Киев

ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТИЙ «БИРЖА» И «БИРЖЕВОЙ РЫНОК» В КОНТЕКСТЕ ТЕОРИИ ОРГАНИЗАЦИЙ

Статья посвящена изучению категорий «биржа» и «биржевой рынок» в рамках теории организаций. Работа направлена на исследование категорийного аппарата такой экономической системы как биржевой рынок. С этой целью было раскрыто его теоретическую принадлежность к организационным институтам. В результате пришли к выводу, что категорию «биржевой рынок» можно отождествлять с категорией «биржа», которая является уникальной, гибридной экономической системой, гармонично объединяющей характеристики рынка и организаций. Непосредственно в контексте положений теории организаций обоснована правомерность определения бирж и биржевого рынка как организации со всеми присущими ей функциями.

Ключевые слова: понятие, биржа, биржевой рынок, организация, предприятие. система.

Стаття надійшла до редколегії 27.01.2015